

ANGLIE A FRANCIE V 16. A 17. STOLETÍ

1. NÁBOŽENSKÉ VÁLKY VE FRANCII A POČÁTKY ABSOLUTISMU

Náboženské války ve Francii

- v 16. stol. boje o vliv na Apeninském poloostrově; **1558** významný **zisk přístavu Calais** – Angličané nad ním po 211 letech ztratili kontrolu
- náboženská situace: část obyvatel zprvu luterská, pak zvítězil kalvinismus = hugenoti, v jejich čele **Jindřich Navarrský**, z rodu Bourbonů; ostatní obyvatelstvo včetně královského rodu Valois katolické; v letech **1562-1598** osm hugenotských válek (podpora katolických **Guisů** ze Španělska, hugenoti podporováni Anglií)
- svatba Jindřicha Navarrského s princeznou **Markétou z Valois 24.8.1572** se stala příležitostí k pobití několika tisíc hugenotů; sám Jindřich smrti unikl → **bartolomějská noc** = pobití asi 20 000 hugenotů
- hugenoti nebyli poraženi; ovládli J a JZ Francie a za pomoci Anglie a německých protestantských měst vytvořili šlechticko-měšťanskou republiku; katolíci v čele s Guisy ovládli S a v Francii → založili tzv. **ligu**

Absolutistická Francie jako evropská velmoc

- po smrti Jindřicha III. (= po vymření rodu Valois) nastoupil na franc. trůn v r. **1589** Jindřich Navarrský jako **Jindřich IV.**, musel přestoupit ke katolictví; r. **1598** vydal **edikt nantský**, který dával hugenotům svobodu svědomí, omezené provozování bohoslužeb a právo získávat úřady (Francie zůstala katolickou zemí, ale zrovnoprávnila evangelickou menšinu); schopný panovník r. **1610** podlehl atentátu, jeho nezletilý syn **Ludvík XIII.** si počkal na samostatnou vládu do roku **1614**
- za vlády **Ludvíka XIII. (1610-1643)** došlo k vytvoření absolutistického státu („un roi, une foi, une loi“ – jeden král, jedna víra, jeden zákon)m politicky ho prosazoval 1. ministr **kardinál Richelieu**, který musel čelit opozici šlechty a který se snažil potlačit politická (nikoli náboženská) práva hugenotů, jejichž poslední opěrný bod–**La Rochelle**–dobył **1628**
- **1635** vstoupila Francie do 30leté války → snaha dosáhnout přirozených hranic - Pyrenejí a Rýna – a vymanit se z habsburského sevření
- po smrti Ludvíka XIII. vládl za nezletilého **Ludvíka XIV.** kardinál **Jules Mazarin (1643-1661)**, proti jeho absolutistickým snahám odpor šlechty i měšťanstva (**1648-1653** = poslední povstání šlechty „**fronda**“, pak vysoká šlechta vyřazena z politiky), veškerá moc v rukou panovníka, opírajícího se o armádu, policii, státní úředníky a katolickou církev; Mazarin byl úspěšnější v zahraniční politice – s Anglií dohoda proti SŘŘ; pomocí Anglie uzavřen mír se Španělskem proti rakouským Habsburkům (1659); Francie prodělala hospodářský úpadek, ale on se osobně obohatil
- v r. **1661** přebírá vládu **Ludvík XIV.** (do r. **1715**), v r. **1685 zrušil edikt nantský** (náboženská práva hugenotů) → odchod asi ½ milionu hugenotů do Nizozemí a Braniborska; Francie se stává katolickým státem a panovník si nárokoval zasahování do církevních záležitostí; negativně působila Ludvíkova perzekuce hugenotů, dovršená tzv. **dragonádami** (= násilné obracení zatvrzelých hugenotů ke katolicismu ubytováním dragounů v jejich obydlích)

- stavovské členění se zachovalo, ale bez politických práv, duchovenstvo a šlechta byly privilegované stavy (pozemkové vlastnictví; osvobození od daní; zvláštní soudnictví), bohaté měšťanstvo mohlo postoupit mezi šlechtu zakoupením úřadů, státní náklady neslo drobné měšťanstvo a sedláci ⇒ nepokoje, zadlužení Francie
- obrovské zvýšení státních výdajů (na armádu, války, státní aparát a přepychový dvůr – nové sídlo ve Versailles) už nedokázaly pokrýt ani neustále se zvyšující se daně; nové zdroje příjmů hledal ministr financí **Jean Baptiste Colbert** - prosazoval tzv. **merkantilismus** = podpora vývozu a omezení dovozu celními opatřeními; zakládání manufaktur na výrobu luxusního zboží; zrušení vnitřních cel; budování silnic a kanálů; podpora námořnictví → rozvoj vnitřního a zahraničního obchodu (umožnil bohatnutí měšťanů); soupeření s Anglií v koloniích – dovoz levných surovin (kožešiny, třtina, koření); i přes všechny úspěchy francouzského hospodářství se země na přelomu století ocitla na počátku úpadku (hospodářský a finanční **bankrot** roku **1693**)
- **zahraniční politika**: vláda Ludvíka XIV. byla vyplněna válečnými konflikty, střety s říší a Nizozemskem – výsledkem byl zisk Alsaska, Štrasburku a části jižního Nizozemí; největšími soupeři o **hegemonii** v Evropě byli Habsburkové – v roce 1700 vymřela španělská větev Habsburků a zájem projeví rakouští Habsburkové a francouzští Bourboni → **1700-1714 války o dědictví španělské** = Francie získala španělský trůn s podmínkou, že nedojde ke spojení obou států, zbytek území získali rakouští Habsburkové (území v Itálii, španělské Nizozemí)
- francouzských válečných konfliktů využila Velká Británie k ovládnutí Gibraltarů (vstup do Středozemního moře) a k oslabení francouzských pozic v koloniích

Stoletá válka

- r. **1328 vymřeli po meči Kapetovci** a vláda přechází na jejich vedlejší větev rod **Valois** a králem se stává **Filip VI.** X proti němu vystoupil anglický **král Eduard III.** (po matce Kapetovec), šlo mu o posílení anglického vlivu ve Flandrech (dnešní Belgie), kde se zpracovávala kvalitní anglická vlna, a chtěl rozšířit anglické državy na pevnině; Francie naopak chtěla scelit území obývané francouzsky mluvícím obyvatelstvem
- napětí přerostlo r. **1337** ve válku, když Angličané potopili francouzské lodě u flanderského pobřeží
- opravdové boje propukly r. **1346**, kdy se Angličané v čele s Eduardem III. vylodili v severní Francii a porazili Francouze v **bitvě u Crécy** (Kresčák), kde padl i český král Jan Lucemburský (slepý)
- Angličanům vpadl do rukou i důležitý **přístav v Calais** a byl uzavřen mír výhodný pro Angličany; Angličané měli modernější armádu, proti francouzským těžkooděncům stáli angličtí lučištníci
- po malých úspěších Francouzů na konci 14. století se v r. **1415 Angličané** vylodili v Normandii a v **bitvě u Azincourtu Francouze** na hlavu **porazili** a obsadili značnou část území a francouzský král **Karel VI.** byl donucen zbavit svého syna nástupnictví; když r. 1420 zemřel, o královský titul a trůn se hlásil syn **Karel VII.** a anglický král **Jindřich V.**
- Karlovým opěrným bodem se stalo město **Orleáns**, proto ho Angličané obléhali a donutili Karla kapitulovat, za těchto okolností se objeví **Johanka z Arku** – osvoboditelka Francie od Angličanů
- **Jana z Arku** – Panna orleánská – podle legend od 13 let slýchala nadpozemské hlasy, které jí vyzývaly, aby vrátila štěstí Francii a pomohla králi Karlu VII., zjevoval se jí archanděl Michael, sv. Kateřina a sv. Markéta, byla doba stoleté války, v níž si Anglie

nárokovala právo na francouzský trůn, Karel VII. byl králem již jen v některých provinciích, zachránila Orleáns, zvítězila u Patay, r. 1429 stála po boku Karla VII. při jeho korunovaci v Remeši, táhla proti Paříži (Paříž na straně Angličanů), při výpadu na město Compiègne obléhané Burgundány jí vlastní lidé opustili, stržena z koně, zajata, fr. král jí nehodlal pomoci, Burgundané ji prodali za 10 000 franků Angličanům, r. 1430 Jana převezena do Rouenu, obvinili ji z čarodějnictví a kacířství, neodvolala svá tvrzení, odsouzena k upálení, před hranicí se odvolala, odsouzena k doživotnímu vězení, nemohla snášet tyto útrapy, proto prohlásila, že se odvolala jen ze strachu, 30. května 1430 byla upálena na hranici na rouenském tržišti

- v té době už **Karel VII.** ovládl většinu země, **válka končí r. 1453**, kdy Angličané pevninu opustili a zůstal jim jen přístav v **Calais**
- **důsledky války:**
- výrazný pokles obyvatelstva – válka + mor
- zvýšení daní
- nakažlivé nemoci
- nedostatek pracovních sil
- vzpoury ve městech i na venkově – **ve Francii** nejznámější povstání **jacquerie** (sedláci), které bylo potlačeno r. **1358**; **v Anglii povstání Wata Tylera**, který táhl se sedláky do Londýna, ale r. **1381** zabit a vzpoura skončila
- Francie překonala následky války rychleji, protože v Anglii došlo k boji o trůn mezi **Lancastery** (červená růže) a **Yorky** (bílá růže) ⇒ podle rodových znaků tzv. **válka dvou růží** – většina šlechty se v této válce vyvraždila; anglický král **Richard III.** padl r. **1485** v bitvě u **Bosworthu** a anglickým králem se stal **Jindřich VII. Tudor** z rodu Lancasterů, který zakládá novou dynastii – **Tudorovci**

2. ANGLIE ZA VLÁDY TUDOROVČŮ A STUARTOVČŮ, ANGLICKÁ REVOLUCE

Anglie za vlády Tudorovců

- po prohrané stoleté válce se do čela postavily 2 mocné skupiny baronů, podporující 2 nepřátelené královské rody **Lancastery** (červená růže) a **Yorky** (bílá růže), tzv. **válka růží** trvala až do roku **1485**, kdy na trůn dosedl **Jindřich VII. Tudor** ze vzdálené královské větve a položil tak základy dlouhé vlády Tudorovců – rozvíjel se obchod, námořní doprava a koncem 15. stol. šel vývoj k jednotnému státu
- po ukončení války růží (1485) se země rychle vzpamatovala, **Jindřich VII.** obnovil právo a pořádek a založil **Hvězdnou komoru** (pronásledovala jakýkoliv odboj proti králi), navíc svatbou své dcery **Markéty** se skotským králem **Jakubem IV.** připravil budoucí sjednocení ostrova
- vzestup země pokračoval i za vlády jeho syna **Jindřicha VIII. (1509-1547)** = rozhodný a tvrdý panovník
- do Anglie se šířilo **luterství a kalvínství** (= **puritáni**), katolík Jindřich přestoupil z osobních důvodů (papež mu nedal souhlas k rozvodu) k **protestantství** a r. **1534** založil samostatnou **anglikánskou církev** a stanul v jejím čele, zrušil kláštery a přivlastnil si jejich jmění; boje se Skoty a Iry tak získaly i náboženský rozměr
- **6 žen Jindřicha VIII. :**
- **Kateřina Aragonská**
 - kvůli rozvodu s 1. manželkou Kateřinou Aragonskou vznikla anglikánská církev

- dcera Marie (Bloody Mary)
- **Anna Boleynová**
 - byla popravena
 - dcera Alžběta
- **Jana**
 - syn Edward
 - zemřela
- **Anna**
 - byla ošklivá, proto se sní Jindřich rozvedl
- **Kateřina Howardová**
 - byla popravena, protože měla milence
- **Kateřina**
 - jediná z 6ti žen, která Jindřicha VIII. Přežila
- **1553-1558** na trůně **Marie Katolická (= Bloody Mary)**, která se orientovala na **Karla V.** a zapletla Anglii do španělsko – francouzské války, v níž Anglie ztratila Calais
- **1558-1603** vládla dcera Jindřicha VIII. a Anny Boleynové **Alžběta I.** (podle katolíků nelegitimní, proto prosazovali jinou vnučku Jindřicha VII. **Marii Stuartovnu Skotskou**, ta však byla v Anglii uvězněna a r. **1587** popravena), Alžběta potlačila mnoho povstání (např. Norfolkovo), obnovila anglikánskou církev a zmírnila královskou svrchovanost, vymanila se závislosti na Španělsku (bez boje) a podporovala jeho nepřátele = franc. hugenoty a nizozemské gézy
- **alžbětinská doba** – jedna z nejvýznamnějších etap, rozmach kulturní a hospodářský, Anglie nastoupila cestu mezi evropské mocnosti - pirátské obohacování na úkor Španělska se souhlasem států (**Francis Drake** – 1. Angličan, který podnikl cestu kolem světa **1577-1580**); roku **1588** porážka „neporazitelné“ španělské armády, anglický dobyvatel **Walter Raleigh** dal na počest své panenské královny Alžběty získanému severoamerickému území název **Virginia**; v r. **1600** založena **Východoindická společnost**, organizující pronikání do Indie, vytvoření předpokladů pro růst koloniální říše
- Alžběta umírá r. **1603** bez potomků, na trůn dosedl **Jakub I.** (syn popravené Marie Stuartovny), ve svých rukou soustředil vládu nad Anglií, Irskem a Skotskem
- **Anglie za vlády Stuartovců, anglická revoluce**
- po smrti Alžběty I. od r. **1603** na trůnu **Stuartovská dynastie – Jakub VI. Skotský** panuje jako **Jakub I.** do r. **1625**
- **Jakub I.** panuje až do r. 1625 (jeho dcera **Alžběta** se provdala za **Fridricha Falckého**, Jakub ho v době českého stavovského povstání nepodpořil z obavy před Španělskem), spojil Skotsko a Anglii v personální unii, zahájil protikatolické represe; na trůnu ho vystřídal jeho syn **Karel I.**
- **náboženské a národnostní spory:** proti **anglikánské církvi** se vytvořilo opoziční **puritánské hnutí**, neschvalovali absolutistickou vládu, byli pronásledováni a tisíce se jich vystěhovaly do severoamerických osad; odpor proti Angličanům v **Irsku (katolíci)** a **Skotsku (presbyteriáni)** vyvrcholil vpádem skotského vojska r. **1639** do Anglie
- Karel I. svolal parlament, aby schválil mimořádné daně na financování žoldnéřské armády – parlament se sešel v dubnu **1640** a žádal jako protislužbu potrestání královských rádců zodpovědných za protiparlamentní politiku panovníka; král odmítl a parlament rozpustil → **krátký parlament**

- postup Skotů přinutil krále k opětovnému svolání parlamentu – zasedal až do r. **1653** – **dlouhý parlament**, král se podvolil a obětoval některé své oblíbence, navíc se vzdal některých svých pravomocí (např. rozpouštění parlament) → omezení absolutistické moci
- **1642** se královi stoupenci neúspěšně pokusili zatknout vůdce opozice, král prchnul z Londýna, Anglie se rozdělila na 2 tábory a v létě vypukla **občanská válka (1642-1648)**: na straně krále část šlechty, anglikánská církev a rolníci v SV Anglii, Skotsku a Irsku; na straně parlamentu města a J a JV země (**puritáni** dělící se na **presbyteriány** a radikálnější **independenty**)
- po 2 roky převaha krále, ale do čela puritánů se postavil **Oliver Cromwell** (člen parlamentu, na vlastní náklady vyzbrojil několik oddílů dobrovolníků), vybudoval novou armádu podřízenou parlamentu a porazil krále u **Naseby r. 1645**, Karel I. prchnul do Skotska, ale byl zajat a vydán parlamentu; v r. **1647** se mu díky rozporům uvnitř parlamentu podařilo prchnout a propukla **2. občanská válka**, král byl opět poražen, parlamentní armáda navíc potlačila presbyteriánskou opozici v parlamentu a nastolila vládu independentů
- Karel I. odsouzen a r. **1649** popraven, nový parlament vyhlásil republiku a rozpustil sněmovnu lordů, pánem v zemi se za podpory armády stal Cromwell, Anglie prohlášena republikou
- **zahraniční politika: 1652 krvavě potlačeno irské povstání**; Irsko se stalo anglickou kolonií (až do 20.stol., nositelem opozičních nálad katolická církev), bylo obsazeno Skotsko a postupně splynulo s Anglií v jeden stát; snaha ovládnout mezinárodní obchod → budování nového loďstva, r. **1651** přijata **Navigační akta** (zákon o námořním obchodě povolující dovážet do Anglie zboží jen na anglických lodích nebo na lodích ze země výrobce) – namířená proti nizozemské konkurenci → **válka s Nizozemskem** v letech **1652-1654**, Nizozemci přijali Navigační akta a Anglie se stala námořní velmocí, což oslabilo i Španělsko, proti němuž navíc Anglie uzavřela smlouvu s Francií
- **1653** Cromwell rozehnal parlament, prohlásil se **lordem protektorem** a nastolil doživotní diktaturu – republiku střídá diktatura
- **1654** nový parlament přestal být poslušný a ohrožoval Cromwellovu moc, proto znovu rozehnan a nastolena tvrdá vojenská diktatura → konec zlatého věku alžbětinské kultury; Cromwell odmítl královskou korunu, ale povolil obnovení sněmovny lordů
- **1658** Cromwell umírá a nahradil ho jeho syn **Richard**, ale po necelém roce sesazen, neshod využili stoupenci monarchie shromáždění ve Skotsku a jejich armáda obsadila r. **1660** Londýn – republika zanikla a byla obnovena monarchie – na trůn dosedl **Karel II.** (do r. **1685**), ale královská moc byla omezena a podřízena parlamentu (podepsal **bredskou deklaraci**)
- za Karlovy vlády došlo v r. **1666** k obrovskému **požáru Londýna**-do té doby dřevěného, vyhořely 4/5 města a začala výstavba nového kamenného velkoměsta, hlavním architektem byl **Christopher Wren** (St. Paul s Cathedral)

Velmocenský vzestup Anglie, slavná revoluce

- r. **1660** se v osobě **Karla II.** na trůn vrátil **rod Stuartovců**, královská moc je však nadále omezována parlamentem, v němž se vytvořily 2 skupiny, které se staly základem novodobých politických stran:
- **toryové** (z řad bohaté statkářské šlechty a duchovenstva – jejich dědici se v 19. stol. stali **konzervativci**)

- **whigové** (radikálnější, měli své stoupence v řadách nižší společnosti, hájili zájmy podnikatelů a obchodníků, byli v opozici proti absolutistickým snahám Stuartovců – prosadili např. zákon o osobní svobodě „*my home, my castle*“; o tom, že člověk nesmí být zatčen bez sdělení příčiny; jejich dědici se v 19.stol. stali **liberálové**)
- státním náboženstvím zůstává **anglikánství**, v r. **1673** dokonce zákon o vyloučení jinověrců ze státních úřadů → emigrační vlna hlavně do Nové Anglie v Severní Americe
- **slavná revoluce**: v r. **1688** byl Stuartovec **Jakub II.**, který na znamení sympatií k Francii **konvertoval** ke katolicismu, zbaven trůnu = svržen tzv. **Slavnou revolucí** (nečekaně se mu narodil následník trůnu = obavy před vládou neoblíbené katolické dynastie) a anglická koruna byla nabídnuta jeho zeti, nizozemskému **Vilému Oranžskému = Vilém III.**, Jakub II. prchl do Francie
- Vilém III. vděčil za svůj nástup na trůn parlamentu, proto mu učinil ústupky, např. schválil zákon o právech, v němž se zavázal, že nebude bez souhlasu parlamentu rušit a vydávat zákony, vypisovat daně a udržovat vlastní vojsko, roku **1695 zrušena cenzura** (práva státu na kontrolu a úpravu informací před jejich zveřejněním)
- v r. **1707** za vlády **Anny Stuartovny** bylo vyhlášeno **Spojené království Velké Británie**, Irsko zůstalo v pozici „vnitřní kolonie“, Skotsko si uchovalo vlastní řád i náboženskou svobodu
- v r. **1714** dosedl na trůn příslušník německého rodu **Jiří I. Hannoverský**, jehož potomci vládnou pod jménem **Windsdor** v Anglii doposud; zejména na počátku své vlády se setkával s odporem anglické i skotské šlechty, rodí se parlamentní opozice, která má právo a povinnost kritizovat vládní politiku; došlo ke zrušení cenzury (práva státu na kontrolu a úpravu informací před jejich zveřejněním)
- volební právo bylo v 17. a 18. stol. omezeno **majetkovým cenzem** (stanovoval výši zdaněného majetku potřebnou pro účast ve volbách)
- zahraniční politika: snaha oslabit velmocenské ambice Francie a Nizozemí; r. 1667 získávají Angličané osadu **Nový Amsterdam** (=New York); ve válce o dědictví španělské získávají r. 1704 **Gibraltar**, 1713 **Menorku, New Foundland, Nové Skotsko** a území kolem Hudsonova zálivu +monopol na obchod s otroky pro španělskou Ameriku

Obyvatelstvo novověké Evropy

- v 1. pol. 17. stol. se načas zastavil růst počtu obyvatel, největší ztráty přinesla 30letá válka, epidemie, hladomory a vystěhovalectví do zámoří, až v 18. stol. došlo k vyrovnání ztrát a rychlému růstu počtu obyvatel
- kvalitnější obdělávání půdy (přechod od **trojpolního** k **střídavému systému**) a zavádění nových plodin (pícniny, brambory, kukuřice) zlepšilo výživu obyvatelstva

Zemědělství:

- rozdílné poměry na venkově: v Anglii, Skandinávii a Nizozemí silná vrstva svobodných sedláků a rozvíjí se **farmářský systém** X v západní a jižní Evropě přetrvávalo poddanství a hospodařilo se ve formě **šlechtického velkostatku**, ve střední Evropě byli po 30leté válce poddaní co nejtěsněji připoutáni k půdě, současně byli nuceni povinně robotovat na vrchnostenském hospodářství (robotní práce měla 10% produktivitu oproti práci na vlastních polích); nespokojenost s robotou vedla k četným **vzpourám**, největší **u nás** vypukla r. **1680** a byla **potlačena** vojskem, následně císař **Leopold I.** potvrdil **robotním patentem** zákonnost roboty a stanovil její délku na maximálně 3 dny v týdnu; horší poměry v Rusku a Polsku, které produkovaly obilí na vývoz do Z Evropy, poddaní se

měnili v **nevolníky** – byli osobně nesvobodní, bez téměř všech práv a vrchnost s nimi mohla volně disponovat

Manufakturní řemeslná výroba

- postupně se **rozpadají cechovní organizace** a řemeslná výroba je nahrazena výkonnější **manufakturní výrobou** (i na vesnicích → zlepšení životních podmínek)
- ve 2. polovině 17. stol. se nejrychleji rozvíjí těžba a zpracování železa, textilní a sklářská výroba
- **základní zdroje energie:** voda, vítr, dřevo, rostlo jejich využití – více vodních kol a větrných mlýnů; začalo se používat kamenné uhlí místo dřevěného, jehož výroba přispívala k devastaci lesů

Obchod

- nejvýznamnější obchodní centra: Amsterdam, Londýn, Liverpool, Lisabon, Paříž, Lyon, Hamburk, Štětín a Stockholm
- přístavy se staly centry dálkového obchodu a zámořský obchod posiloval hospodářství velkých států
- prohlubování rozdílů mezi západní a střední Evropou

Náboženské poměry

- náboženské rozdělení Evropy se prohloubilo a upevnilo
- římský katolíci, evangelíci (zvláště luteráni a kalvinisté), řečtí katolíci (Řecko), pravoslavi (Rusko), islám (s Turky), Židé (uzavření v ghettech, neplnoprávné postavení, vlastní školství a kultura)

Věda

- přírodní vědy: **Isaak Newton** = zákon všeobecné gravitace; **Denis Papin** = tlakový hrnec; **Robert Hook** = zákon o deformaci těles
- filosofie: **René Descartes**; **John Lock**, Baruch Spinoza, **Gottfried Wilhem Leibniz**, **Jan Amos Komenský**
- vysoké školy byly do pol. 18. stol. zaměřeny především na humanitní vědy
- vznik **vědeckých společností pro podporu vědy** (**Královská společnost v Londýně 1662**; **Královská akademie v Paříži 1666**) = sdružovaly **polyhistory** – učence, kteří se snažili obsáhnout co nejvíc oblastí lidského vědění a kteří byli svým založením filozofy, protože filozofie zastřešovala lidské poznání
- vědecké poznání se rozšiřovalo, nebylo v lidských silách jedince ho obsáhnout, postupně dochází k osamostatňování a sebeuzavírání jednotlivých věd